

КОНЦЕПТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ

Вікторія Маринич, Ірина Когут

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У нинішніх умовах війни за незалежність України кількість ветеранів у державі значно зросла. Упровадження інклюзивних практик у фізкультурно-спортивну діяльність є критично важливим для їх відновлення, реабілітації та реінтеграції. Дослідження спрямоване на обґрунтування системи поглядів на шляхи імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей для виявлення закономірностей розвитку суспільства рівних можливостей. *Методи:* аналіз наукової літератури; дедуктивний метод; синтез та узагальнення, системний підхід.

Результати. Досліджено концепції соціальної справедливості та рівних можливостей, актуалізовані в середині ХХ ст., що є ключовими для створення гармонійного суспільства й базуються на ключових соціальних теоріях, включно із соціальним громадянством Маршалла, справедливостю Ролза, соціальною моделлю інвалідності Олівера, а також підходами можливостей Сена та Нуссбаум, що фокусуються на реальних свободах і правах. Результати аналізу засвідчили, що для ветеранів війни, які мають особливий статус, формальної рівності недостатньо, а потрібне активне створення умов, що враховують їх фізичні та психологічні потреби. Запропоновано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність, який базується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей: рівності, повазі, відкритості, інноваційності та ролі держави. Обґрунтовано дизайн змішаного дослідження для досягнення поставленої мети. Проаналізовано й виявлено прогалини у вітчизняних наукових дослідженнях щодо досліджуваної тематики.

Висновки. У дослідженні теоретично обґрунтовано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей. Концепт базується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей і спирається на ключові соціальні теорії, зокрема соціальну модель інвалідності Олівера, підхід можливостей Сена та Нуссбаум, а також теорію інклюзії Фрейзер. Запропоновано змішаний дизайн дослідження, який поєднує якісні та кількісні методи для комплексного аналізу впровадження інклюзивних практик. Виявлено обмежену кількість вітчизняних наукових робіт, присвячених цій тематичі. Запропонований концепт слугуватиме практичним інструментом для збору даних, розробки політики та стратегій, що покращить справедливість і права людини для ветеранів війни. Це є критично важливим для їх фізичного та психологічного відновлення.

Ключові слова: ветерани війни, фізкультурно-спортивна діяльність, адаптивний спорт, інклюзивність, концепт, суспільство, рівні можливості.

Viktoriia Marynych, Iryna Kohut

CONCEPT OF IMPLEMENTING INCLUSION IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS ACTIVITIES OF WAR VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS

Abstract. In the current conditions of the war for Ukraine's Independence, the number of veterans in the country has significantly increased. The implementation of inclusive practices in physical culture and sports is critically important for their recovery, rehabilitation, and reintegration. The study aims to substantiate a system of views on the ways of implementing inclusivity in the physical culture and sports activities of war veterans and their family members in order to identify patterns in the development of a society of equal opportunities. *Methods:* Analysis of scientific literature; deductive method; synthesis and generalization; systematic approach.

Results: The concepts of social justice and equal opportunities, which became relevant in the mid-20th century, have been explored. These concepts are key to creating a harmonious society and are based on major social theories, including Marshall's social citizenship, Rawls's theory of justice, Oliver's social model of disability, and Sen and Nussbaum's capabilities approach, which focuses on real freedoms and rights. The analysis has revealed that for war veterans, who have a special status, formal equality is insufficient; there is a need for the active creation of conditions that consider their physical and psychological needs. A concept for implementing inclusivity in physical culture and sports has been proposed, based on the patterns of development of a society of equal opportunities: equality, respect, openness, innovation, and the role of the state. A mixed-methods research design has been substantiated to achieve the set goal. Gaps in domestic scientific research on the topic have been analyzed and identified.

Conclusions: The study has theoretically substantiated the concept of implementing inclusivity in the physical culture and sports activities of war veterans and their family members. The concept is based on the patterns of development of a society of equal opportunities and draws on key social theories, including Oliver's social model of disability, Sen and Nussbaum's capabilities approach, and Fraser's theory of inclusion. A mixed-methods research design, combining qualitative and quantitative methods for a comprehensive analysis of the implementation of inclusive practices, have been proposed. A limited number of domestic scientific works dedicated to this topic have been identified. The proposed concept will serve as a practical tool for data collection, policy, and strategy development that will improve justice and human rights for war veterans. This is critically important for their physical and psychological recovery.

Keywords: war veterans, physical culture and sports activities, adaptive sports, inclusivity, concept, society, equal opportunities.

Маринич В., Когут І. Концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їхніх сімей. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 65–72
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-10>

Marynych V., Kohut I. Concept of implementing inclusion in physical culture and sports activities of war veterans and their family members. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 65–72
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-10>

Вступ. У нинішніх умовах ведення війни за незалежність України з 2014 р. і до сьогодні кількість ветеранів війни в державі значно зросла, що актуалізує питання їх відновлення, реабілітації та реінтеграції у суспільство. Ветерани та члени їх сімей стикаються із численними соціальними, психологічними та фізичними викликами, серед яких втрата працездатності, бар'єри в доступі до освітніх, трудових і спортивних можливостей, а також обмеження в повноцінній участі в громадському житті. У цьому контексті впровадження інклюзивних практик у фізкультурно-спортивну діяльність постає одним із ключових шляхів подолання цих проблем, адже спорт і фізична активність довели свою ефективність як інструмент терапії, соціальної адаптації та інтеграції у багатьох країнах світу.

Науковий дискурс щодо соціальної справедливості, рівних можливостей та інклюзії активно формується від середини ХХ ст. У працях Marshall T. H. [5] розкрито концепцію соціального громадянства, яка передбачає рівний доступ усіх громадян до базових прав. Rawls J. [24] у роботі *A Theory of Justice* обґрунтував принципи свободи та диференціації як засади рівноваги між індивідуальною свободою та суспільною рівністю. Oliver M. [7] запропонував соціальну модель інвалідності, акцентуючи, що бар'єри створює суспільство, а не сама фізична вада. Sen A. [8] та Nussbaum M. [6] у підході можливостей підкреслили значення створення умов для реалізації людьми власного потенціалу. Fraser N. [3] у своїх дослідженнях окреслила три виміри справедливості – розподіл, визнання та представництво, – що стали основою сучасних інклюзивних політик. Вітчизняні дослідження останніх років (Когут І., Маринич В., Шевчук О., Чебанова К., Шитікова Є., 2021–2024) [4; 10; 18; 27; 28] засвідчили важливість методичного й організаційного забезпечення інклюзивних практик у спорті та готовності тренерів до роботи з особами з особливими освітніми потребами.

Проте спеціалізованих досліджень, спрямованих безпосередньо на інтеграцію ветеранів війни та членів їх сімей у фізкультурно-спортивну діяльність, залишається недостатньо. Це вказує на наявність наукової ніші, що потребує системного теоретико-методологічного обґрунтування та практичної апробації. У науковій розвідці спробуємо обґрунтувати концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, щоб виявити закономірності розвитку суспільства рівних можливостей та не лише заповнити наявні прогалини у вітчизняних наукових розробках, але й надати теоретичний і практичний інструмент для розробки політики та стратегій, які покращать ситуацію зі справедливістю та правами людини для ветеранів війни в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукова робота виконана відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4 «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери фізичної культури і спорту» (номер державної реєстрації 0121U108294) та темою «Науково-методичне забезпечення як інструмент імплементації інклюзивної фізкультурно-спортивної

діяльності ветеранів війни і членів їх сімей» (номер державної реєстрації 0125U002028).

Мета дослідження – обґрунтування системи поглядів на шляхи імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей для виявлення закономірностей розвитку суспільства рівних можливостей.

Матеріали та методи дослідження: аналіз наукової літератури; дедуктивний метод; синтез та узагальнення, системний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Питання соціальної справедливості, рівних можливостей громадян у різних суспільствах актуалізувалися у філософських, соціологічних, політологічних, психологічних розвідках в середині ХХ ст. Такі дослідження дають змогу зрозуміти механізми, що сприяють справедливості, і розробити ефективні стратегії для подолання нерівності, що є ключовим для створення стійкого, інноваційного та гармонійного суспільства. Розглянемо теорії розвитку справедливого суспільства, які стануть основою для обґрунтування закономірностей розвитку суспільства рівних можливостей у контексті імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей.

Так, у теорії соціального громадянства Томас Г. Маршалл [5] розглядав громадянство як процес, що розвивається й містить три типи прав: цивільні, політичні та соціальні. Його теорія передбачає, що повна інтеграція можлива лише тоді, коли всі громадяни мають рівний доступ до цих прав.

Ключовою роботою політичної філософії ХХ ст., що закладає основи для інклюзивних соціальних політик, є праця Джона Ролза «Теорія справедливості» (1971) [24]. Ролз пов'язує теорію справедливості з доктриною блага й морального розвитку, пропонує концепцію справедливості як чесності, яка є альтернативою утилітаризму, та виводить два принципи справедливості – принципи свободи та диференціювання, які створюють основу для ліберального суспільства, що є справедливим і водночас захищає індивідуальні свободи. Рівність не має досягатися шляхом погіршення становища найменш успішних.

The Politics of Disablement Майкла Олівера [7] – це знакова праця в галузі досліджень інвалідності, основоположна для розуміння боротьби за права людей з інвалідністю, у якій автор виступає проти поширених уявлень про інвалідність як про суто медичну чи індивідуальну проблему. Натомість він пропонує соціальну модель інвалідності, стверджуючи, що головні бар'єри для людей з інвалідністю створюються суспільством, його структурами, ставленням і відсутністю доступності, а не їхніми особистими станами. Ця книга є основоположною для розуміння боротьби за права людей з інвалідністю.

Теорія можливостей (Амартія Сен, 1999) [8] фокусується не лише на рівності ресурсів, а й на можливості людей реалізовувати свій потенціал. Автори визначають перелік «центральної можливостей» (наприклад, здоров'я, освіта, політична участь), які має забезпечити суспільство для всіх своїх членів. Соціальні інститути, як-от ринки, політичні партії, законодавчі органи, судова система та засоби масової інформації, сприяють розвитку, посилюючи індивідуальну свободу, та підтримуються соціальними

цінностями. Цінності, інститути, розвиток і свобода тісно взаємопов'язані, і Сен пов'язує їх разом в аналітичній структурі, включно з індивідуальною свободою як соціальним зобов'язанням.

Американська філософія Марті С. Нуссбаум (2011) [6] детально розробляє підхід можливостей (*capabilities approach*), який вона розвивала спільно з економістом Амартіє Сеном. Нуссбаум стверджує, що головною метою соціальної політики має бути забезпечення людей реальними можливостями, тобто свободами та правами, які дають їм можливість жити тим життям, яке вони вважають цінним. Наприклад, мати доступ до освіти (можливість) важливіше, ніж просто мати гроші на неї. Авторка пропонує універсальний перелік із десяти базових можливостей, які, на її думку, є необхідними для повноцінного людського життя незалежно від культурних відмінностей. До них належать: життя; фізичне здоров'я; фізична недоторканність; почуття, уява та думки; емоції; практичний розум; приналежність до соціуму; здатність жити з тваринами та природою; гра; політичний і матеріальний контроль над своїм середовищем. Нуссбаум розглядає підхід можливостей не просто як теоретичну концепцію, а як практичний інструмент для розробки політики уряду, захисту прав людини й оцінки рівня розвитку країн. Цей підхід допомагає зосередитися на конкретних потребах людей, а не на абстрактних економічних показниках.

Теорія інклюзії та соціальної справедливості Ненсі Фрейзер (2003) [3] наголошує на трьох вимірах справедливості: розподіл ресурсів (економічна рівність), визнання (культурна повага до ідентичності) та представництво (політична участь). Три аспекти несправедливості, тобто відсутність паритету участі, включають, за Фрейзер, нерівномірний розподіл, неправильне визнання та неправильне представлення. Фрейзер стверджує, що для досягнення інклюзії потрібно вирішувати проблеми на всіх трьох рівнях.

Представлені теорії справедливого й інклюзивного суспільства (або суспільства рівних можливостей) вивчають шляхи інтеграції різних груп людей у суспільство і певною мірою є базовими для дослідження інклюзивного суспільства.

Зосередимося на значенні терміна «рівні можливості». Оскільки «можливість» тлумачиться як «нааявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь» [21], а «рівність» – як «рівне становище людей у суспільстві, що виражається в однаковому ставленні до засобів виробництва і в користуванні тими самими політичними та громадянськими правами» [23], то погодимося на таке визначення. Рівні можливості – це стан справедливості, за якого до людей ставляться однаково, не обмежуючись штучними бар'єрами, упередженнями чи уподобаннями, за винятком випадків, коли конкретні відмінності можуть бути чітко обґрунтовані [2].

Існують декілька концепцій, об'єднаних під поняттям рівності можливостей [1; 11]. Для розуміння цих концепцій корисно розрізнити щонайменше чотири типи рівності: формальна рівність як рівність перед законом; рівність можливостей як забезпечення рівного доступу до інституцій і соціальних посад серед відповідних соціальних груп; рівність умов як змінна, яка фактично забезпечує рівний

доступ шляхом забезпечення рівних життєвих обставин для різних соціальних груп; рівність результатів як застосування різних політик або процесів до різних соціальних груп із метою перетворення нерівності умов на початку на рівність у кінці [11]. З іншого погляду розрізняють формальну рівність можливостей, яку ще називають принципом недискримінації або як відсутність прямої дискримінації, або ж у вузькому сенсі вона описується як рівність доступу [11]. Формальний підхід обмежується публічною сферою, зосереджений на процедурній справедливості. Суттєва рівність можливостей, яку іноді називають справедливою рівністю можливостей, стосується того, що іноді називають непрямою дискримінацією [11], і зосереджена на рівності результатів для групових характеристик і групових результатів [13].

Для поточного етапу нашого дослідження, яке присвячене теоретико-методичним засадам реалізації інклюзивної фізкультурно-спортивної діяльності для ветеранів війни та членів їх сімей, важливо визначити теорію, концепт, ідею, задум, на основі якого проводитиметься подальша розвідка, та визначити закономірності розвитку суспільства рівних можливостей, що дозволить імплементувати задум. У науковому контексті концепт – це цілісна теоретична основа, що містить принципи, підходи, методи та моделі, які забезпечують інклюзивний розвиток фізкультурно-спортивної діяльності для ветеранів та їх сімей.

У центрі дослідження – ветерани війни, люди з особливим статусом. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранами війни є «особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни» [22]. Щоб не створювати перешкод для розвитку потенціалу та якісного життя ветеранів війни, мають бути забезпечені рівні права та можливості для реалізації їхніх прав: на навчання, працю, відпочинок, участь у фізкультурно-спортивній діяльності тощо. Формальна рівність є необхідною умовою для справедливості, але недостатньою. Вона вимагає, щоб «правила гри» були однаковими для всіх, але ігнорує, що не всі «гравці» починають з однакових стартових позицій. Імплементація інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність для ветеранів війни та членів їх сімей виходить за межі формальної рівності. Вона потребує не просто «відсутності дискримінації», а активного створення умов, що враховують фізичні та психологічні особливості ветеранів, їхній життєвий досвід і потреби, щоб вони могли конкурувати на рівних. Це вже перехід до концепції «суттєвої рівності можливостей», яка передбачає не лише формальну рівність перед законом, а й створення реальних, фактичних умов для кожної людини, щоб мати однакові шанси на успіх у житті незалежно від її походження, статі, віку чи інших особистих характеристик. Це означає усунення соціальних, економічних та інших перешкод, які заважають людям реалізувати свій потенціал, і забезпечення справедливого розподілу соціальних благ.

Залучення ветеранів війни та членів їх сімей до фізкультурно-спортивної діяльності є критично важливою для їх фізичної та психологічної реабілітації. На підставі проведених попередніх досліджень щодо методологічного

та методичного забезпечення організації інклюзивного навчально-тренувального процесу спортсменів з інвалідністю в різних видах спорту [4; 10], організаційно-методичних засад реалізації інклюзивності у спорті [27; 28], готовності тренерів працювати зі спортсменами з особливими освітніми потребами [9], соціальної значущості та ролі фізичної культури і спорту в реабілітації та реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей [18] та інших, ґрунтуючись на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей, запропоновано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей для створення сприятливого середовища для відновлення та соціальної адаптації ветеранів (рис. 1).

Запропонований концепт (концептуальні рамки) виступатиме апіорними рамками, на основі яких будуватиметься гіпотеза дослідження, а саме: імплементувати інклюзивність у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей можливо на засадах урахування їх внутрішніх ресурсів щодо бажання, мотивації і можливостей для занять, а також створення необхідних умов щодо імплементації інклюзивних практик організації фізкультурно-спортивної діяльності на національному рівні, ґрунтуючись на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей: рівності, повазі, толерантності, взаєморозумінні; відкритості та гнучкості; інноваційності й аналізі; ролі держави та законодавства.

Серед важливих умов зосередимося на:

– відкритості (доступу до інформації про можливості для занять фізкультурно-спортивною діяльністю) та прозорості (надання такої інформації у доступній, достовірній та зрозумілій формі для моніторингової діяльності щодо інклюзивності);

– доступності інклюзивного освітнього середовища через побудову гнучких та інклюзивних освітніх середовищ

під час занять фізкультурно-спортивною діяльністю ветеранів війни та членів їх сімей;

– адаптації змісту інклюзивного навчально-тренувального процесу;

– впливу на готовність тренерів до імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність.

Концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей задає структурні рамки для діяльності зі збору як кількісних, так і якісних даних у дослідженні [16], є трансформаційною концепцією, що дасть змогу, покладаючись на етичні позиції інклюзії, зробити прозорими цілі та стратегії і поширити результати дослідження так, щоб заохотити їхнє використання для покращення ситуації зі справедливості та правами людини стосовно ветеранів війни.

Розглянемо дизайн нашого дослідження, який можна назвати змішаним, оскільки об'єднує кількісні та якісні методи дослідження (рис. 2).

Під час підготовки концепту та дизайну нашого дослідження для виявлення результатів наукових розробок, здійснених українськими вченими, проводився аналіз академічних текстів у загальнодержавній розподіленій електронній базі даних «Національний репозитарій академічних текстів» за ключовими словами «ветеран війни», «спортивна діяльність», «інклюзивна модель», «інклюзивність», «фізкультурно-оздоровча діяльність», «сім'я ветерана війни».

Виявлене достатньо вузьке коло дисертаційних робіт, присвячених проблемам ветеранів війни або військовослужбовців у процесі залучення їх до фізкультурно-спортивної або оздоровчої діяльності. Переважна більшість знайдених робіт спрямовані на дослідження проблем військовослужбовців силових органів (табл. 1).

Рисунок 1 – Концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, який ґрунтується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей

Рисунок 2 – Дизайн змішаного дослідження щодо імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, який ґрунтується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей

Таблиця 1 – Перелік дисертацій, присвячених проблемам ветеранів війни або військовослужбовців у процесі залучення їх до фізкультурно-спортивної або оздоровчої діяльності

№ з/п	Автор	Рік	Назва
1	Швець Вадим Леонтійович [26]	2025	Організаційно-управлінські аспекти формування готовності інструкторів з фізичної підготовки і спорту органів внутрішніх справ
2	Крижанівський Валерій Олегович [17]	2025	Розвиток професійно-важливих якостей особового складу Національної гвардії України засобами спорту і фізичної підготовки
3	Кольчак Валентина Андріївна [15]	2024	Організаційно-управлінські технології оптимізації розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні територіальних громад
4	Бабич Максим Олександрович [12]	2024	Удосконалення фізичної підготовки курсантів спеціальності артилерійська розвідка засобами спортивного орієнтування
5	Місюра Вікторія Борисівна [19]	2024	Корекційно-реабілітаційна програма відновлення патерну ходьби осіб після контузії головного мозку засобами фізичної культури та спорту
6	Мішин Максим Володимирович [20]	2017	Удосконалення техніки володіння візком як основи змагальної діяльності баскетболістів з порушенням опорно-рухового апарату
7	Семаль Наталія Володимирівна [25]	2014	Організація просвітницько-пропагандистської діяльності для залучення неповносправних до фізкультурно-спортивних занять

Зазначений перелік не є вичерпним. Перелік науково-дослідних робіт значно розширився з 2022 р., коли Україна відбиває збройну агресію Російської Федерації. На сьогодні тематика проєктів, які готуються для конкурсів, відповідає пріоритетній тематиці конкурсів фундаментальних наукових досліджень і прикладних наукових досліджень, серед яких є такі, що присвячені реінтеграції ветеранів і учасників бойових дій та членів їх сімей, що прогнозовано розширить коло наукових досліджень за цією тематикою.

Важливим для вивчення став розроблений у дослідженні про досвід війни й повернення до цивільного життя «Шлях ветеранів та ветеранок» (автори Івона Костина, Артем Денисов, Артем Хорунжий, Тетяна Руденко, Крісті Ен Хофланд) [14] (рис. 3).

У контексті результатів цього дослідження вагомим для нас є обґрунтування припущення, коли, у який період

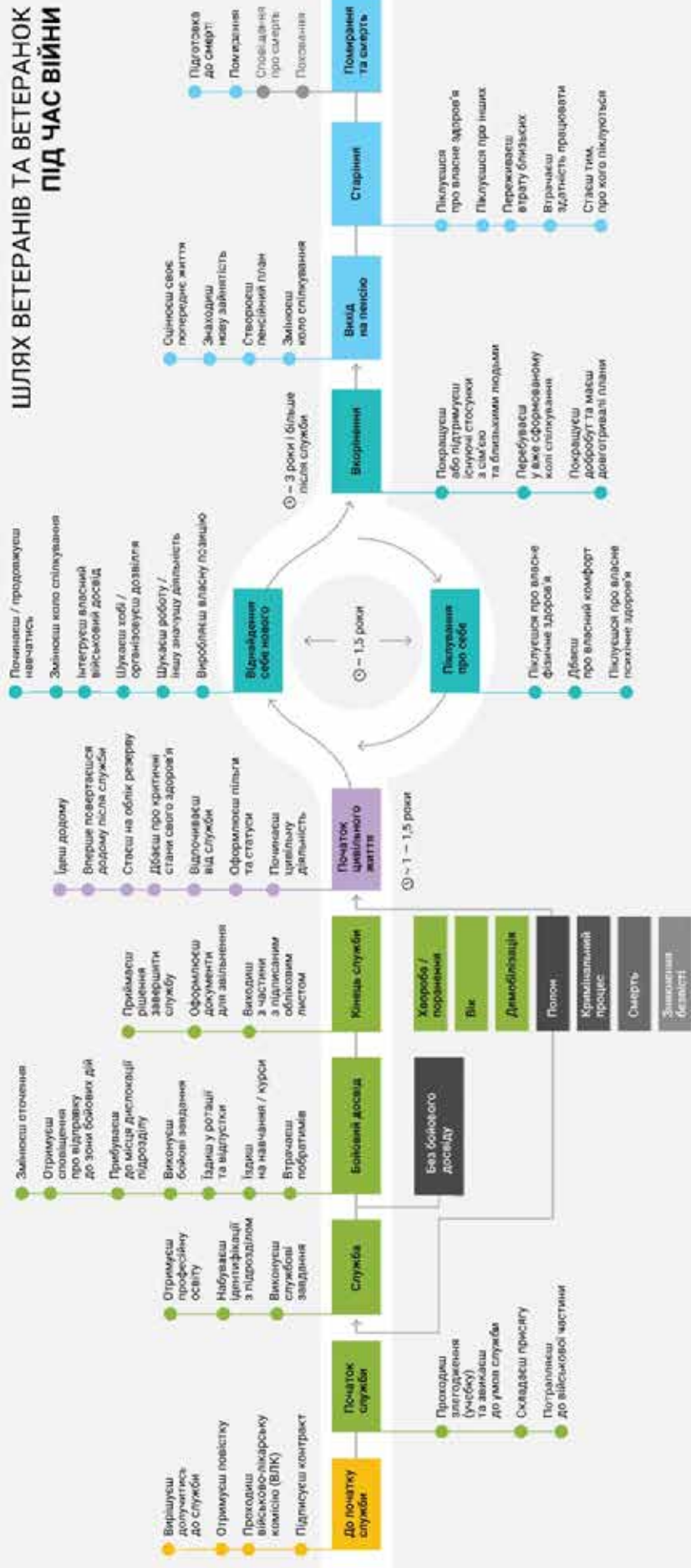
ветерани і ветеранки війни віднаходять себе нового, починають піклуватися про себе й долучаються до занять фізкультурно-спортивною діяльністю, яка виступає засобом відновлення для них.

Висновки:

1. У дослідженні теоретично обґрунтовано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, який ґрунтується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей, спираючись на ключові соціальні теорії (соціальне громадянство Маршалла, справедливість Ролза, соціальну модель інвалідності Олівера, підхід можливостей Сена та Нуссбаум, теорію інклюзії Фрейзер).

2. Запропоновано змішаний дизайн дослідження, який поєднує якісні та кількісні методи. Це дасть змогу комплексно аналізувати й оцінювати впровадження інклюзивних практик на основі внутрішніх ресурсів ветеранів (бажання,

ШЛЯХ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ПІД ЧАС ВІЙНИ

⌚ орієнтовні терміни за умов позитивної історії

Рисунок 3 – Шлях ветеранів і ветеранок під час війни [22]

мотивація) і зовнішніх умов (збір даних, адаптація програм, доступність інфраструктури, готовність тренерів).

3. Актуалізовано результати проведених наукових досліджень останніх років вітчизняними вченими та виявлено обмежену кількість наукових робіт, присвячених залученню ветеранів війни до фізкультурно-спортивної діяльності. У перспективному дослідженні планується заповнити наявні прогалини, розширити розуміння цієї проблематики та підкреслити, що імплементація

інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність є критично важливою для фізичного та психологічного відновлення ветеранів війни. Запропонований концепт, що базується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей, слугуватиме не лише теоретичною основою, а й практичним інструментом для збору даних, розробки політики та стратегій. Це дасть змогу покращити ситуацію зі справедливістю та правами людини стосовно ветеранів війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bagilhole B. Equal Opportunities and Social Policy: Issues of Gender, Race, and Disability (Longman Social Policy in Britain Series). Longman Publishing Group, 1998. 221 p.
2. Contributors to Wikimedia projects. Equal opportunity – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Equal_opportunity (date of access: 04.08.2025).
3. Fraser Nancy. Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, participation, WZB Discussion Paper, No. FS I 98–108, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin, 1998.
4. Kohut I., Marynych V., Chebanova K. Methodological and Methodical Support for the Organization of an Inclusive Educational and Training Process for Athletes with Disabilities in Karate. *Teoriā ta Metodika Fizičnogo Vihovannā*. 2021. Vol. 21, no. 2. P. 121–128. <https://doi.org/10.17309/tmf.2021.2.04> (date of access: 06.08.2025).
5. Marshall T.H. Citizenship and social class, and other essays. Cambridge (Eng.) : Cambridge University Press, 1950. 155 p.
6. Nussbaum M.C. Creating Capabilities: The Human Development Approach. Belknap Press, 2011. 256 p.
7. Oliver M. The Politics of Disablement. London : Macmillan Education UK, 1990. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20895-1> (date of access: 06.09.2025).
8. Sen A.K. Development as freedom. New York : Knopf, 1999. 366 p.
9. Shevchuk O., Kohut I., Marynych V. Coaches readiness to work with athletes with special educational needs: a nationwide study based on the COM-B model. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2024. Vol. 28, no. 4. P. 175–184. URL: <https://doi.org/10.15391/sns.2024-4.001> (date of access: 06.09.2025).
10. Shytikova Y., Kohut I., Marynych V. Technology of organizing inclusive education in modelship sports in institutions of out-of-school education. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2022. Vol. 26, no. 4. P. 109–114. <https://doi.org/10.15391/sns.2022-4.003> (date of access: 06.09.2025).
11. Skutsch C. Encyclopedia of the World's Minorities. Taylor & Francis Group, 2013.
12. Бабич М. О. Удосконалення фізичної підготовки курсантів спеціальності артилерійська розвідка засобами спортивного орієнтування : дис. ... д-ра філософії. Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського. Львів, 2024.
13. Де Вос М. Європейський суд та рух до суттєвої рівності в антидискримінаційному законодавстві Європейського Союзу. *Міжнародний журнал про дискримінацію та право*, 2020. Вип. 20 (1). С. 62–87.
14. Дослідження Шляху ветеранів і ветеранок – Veteran Hub. *Veteran Hub*. URL: <https://veteranhub.com.ua/analytics/doslidzhenya-shlyahu-veteraniv-i-veteranok/> (дата звернення: 06.08.2025).
15. Кольчак В. А. Організаційно-управлінські технології оптимізації розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні територіальних громад : дис. ... д-ра філософії. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2024.
16. Кресвелл Джон В., Кресвелл Дж. Девід. Дизайн дослідження: підходи на основі якісних, кількісних і змішаних методів / пер.: І. Кобель, Т. Кобель. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2022. 284 с.
17. Крижанівський В. О. Розвиток професійно-важливих якостей особового складу Національної гвардії України засобами спорту і фізичної підготовки : дис. ... д-ра філософії. Харківська державна академія фізичної культури. Харків, 2024.
18. Маринич В., Когут І. Соціальна значущість та роль фізичної культури і спорту в реабілітації та реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей. *Sport Science Spectrum*. 2025. № 2. С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-2-12>.
19. Місюра В. Б. Корекційно-реабілітаційна програма відновлення патерну ходьби осіб після контузії головного мозку засобами фізичної культури та спорту : дис. ... д-ра філософії. Харківська державна академія фізичної культури. Харків, 2024.
20. Мішин М. В. Удосконалення техніки володіння візком як основи змагальної діяльності баскетболістів з порушенням опорно-рухового апарату : дис. ... канд. Харківська державна академія фізичної культури. Харків, 2017.
21. МОЖЛИВІСТЬ – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=можливість> (дата звернення: 04.08.2025).
22. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 30 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 04.08.2025).
23. РІВНІСТЬ – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=рівність> (дата звернення: 04.08.2025).
24. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. 822 с.
25. Семаль Н. В. Організація просвітницько-пропагандистської діяльності для залучення неповносправних до фізкультурно-спортивних занять : дис. ... канд. Львівський державний університет фізичної культури. Львів, 2014.
26. Швець В. О. Техніко-тактична підготовка кваліфікованих спортсменів у футзалі : master's thesis. 2021. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/12246> (дата звернення: 06.08.2025).
27. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Методичне забезпечення як важлива складова імплементації інклюзивності у спорті. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2023. № 2. С. 66–76. <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.66-76> (дата звернення: 06.08.2025).
28. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Організаційні засади реалізації інклюзивності у спорті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 3. С. 86–95. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.86-95> (дата звернення: 06.08.2025).

REFERENCES

1. Bagilhole, B. (1998). Equal Opportunities and Social Policy: Issues of Gender, Race, and Disability (Longman Social Policy in Britain Series). Longman Publishing Group. 221 p.
2. Contributors to Wikimedia projects. Equal opportunity – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Equal_opportunity (date of access: 04.08.2025).
3. Fraser, Nancy (1998). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, participation, WZB Discussion Paper, No. FS I 98–108, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin.
4. Kohut, I., Marynych, V., Chebanova, K. (2021). Methodological and Methodical Support for the Organization of an Inclusive Educational and Training Process for Athletes with Disabilities in Karate. *Teoriā ta Metodika Fizičnogo Vihovannā*, 21 (2), 121–128. <https://doi.org/10.17309/tmf.2021.2.04> (date of access: 06.08.2025).

5. Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and social class, and other essays*. Cambridge (Eng.): Cambridge University Press. 155 p.
6. Nussbaum, M.C. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Belknap Press. 256 p.
7. Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan Education UK, <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20895-1> (date of access: 06.08.2025).
8. Sen, A.K. (1999). *Development as freedom*. New York: Knopf. 366 p.
9. Shevchuk, O., Kohut, I., Marynych, V. (2024). Coaches readiness to work with athletes with special educational needs: a nationwide study based on the COM-B model. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, 28 (4), 175–184. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2024-4.001> (date of access: 06.08.2025).
10. Shytikova, Y., Kohut, I., Marynych, V. (2022). Technology of organizing inclusive education in modelship sports in institutions of out-of-school education. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, 26 (4), 109–114. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2022-4.003> (date of access: 06.08.2025).
11. Skutsch, C. (2013). *Encyclopedia of the World's Minorities*. Taylor & Francis Group.
12. Babych, M.O. (2024). Udoshkonalennia fizychnoi pidhotovky kursantiv spetsialnosti artyleriiska rozvidka zasobamy sportyvnoho oriantuvannya [Improving the physical training of cadets in the artillery reconnaissance specialty by means of sports orienteering]. *Doctor's thesis*. Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury im. Ivana Boberskoho. Lviv.
13. De Vos, M. (2020). Yevropeiskyi sud ta rukh do suttievui rovnosti v antydyskryminatsiinomu zakonodavstvi Yevropeiskoho Soiuzu [The European Court and the movement towards substantive equality in anti-discrimination legislation of the European Union]. *Mizhnarodnyi zhurnal pro dyskryminatsiiu ta pravo*, 20 (1), 62–87.
14. Doslidzhennia Shliakhu veteraniv i veteranok [Research on the Path of Veterans] – Veteran Hub. Veteran Hub. Retrieved from: <https://veteranhub.com.ua/analytics/doslidzhennia-shlyahu-veteraniv-i-veteranok/> (date of access: 06.08.2025).
15. Kolchak, V.A. (2024). Orhanizatsiino-upravlinski tekhnologii optymizatsii rozvytku sfery fizychnoi kultury i sportu na rivni terytorialnykh hromad [Organizational and management technologies for optimizing the development of the sphere of physical culture and sports at the level of territorial communities]. *Doctor's thesis*. Derzhavnyi zaklad "Pivdenoukraiynskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K.D. Ushynskoho". Odesa.
16. Kresvell Dzhon, V., Kresvell Dzh. Devid. (2022). Dydzain doslidzhennia: pidkhody na osnovi yakisnykh, kilkisnykh i zmishanykh metodiv [Research design: approaches based on qualitative, quantitative and mixed methods]. Per.: I. Kobel, T. Kobel. Lviv: Vydavnytstvo ukrainskoho katolytskoho universytetu. 284 p.
17. Kryzhanivskiy, V.O. (2025). Rozvytok profesiino-vazhlyvykh yakosteiv osobovoho skladu Natsionalnoi hvardii Ukrainy zasobamy sportu i fizychnoi pidhotovky [Development of professionally important qualities of the personnel of the National Guard of Ukraine through sports and physical training]. *Doctor's thesis*. Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury im. Ivana Boberskoho.
18. Marynych, V., Kohut, I. (2025). Sotsialna znachushchist ta rol fizychnoi kultury i sportu v reabilitatsii ta reintehratsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simei [Social significance and role of physical culture and sports in the rehabilitation and reintegration of war veterans and their family members]. *Sport Science Spectrum*, 2, 82–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-2-12>.
19. Misiura, V.B. (2024). Korektsiino-reabilitatsiina prohrama vidnovlennia paternu khodby osib pislia kontuzii holovnoho mozku zasobamy fizychnoi kultury ta sportu [Correctional and rehabilitation program for restoring the walking pattern of people after brain contusion using physical culture and sports]. *Doctor's thesis*. Kharkivska derzhavna akademiia fizychnoi kultury. Kharkiv.
20. Mishyn, M.V. (2017). Udoshkonalennia tekhniki volodinnia vizkom yak osnovy zmalnoi diialnosti basketbolistiv z porushenniam oporno-rukhovoho aparatu [Improving the technique of wheelchair ownership as the basis of competitive activity of basketball players with musculoskeletal disorders]. *Candidate's thesis*. Kharkivska derzhavna akademiia fizychnoi kultury. Kharkiv.
21. MOZLYVIST – tlumachennia, orfohrafii, novyi pravopys onlain [POSSIBILITY – interpretation, spelling, new spelling online]. SLOVNYK – tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy, orfohrafichnyi slovnyk onlain. Retrieved from: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=можливість> (date of access: 04.09.2025).
22. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu [On the status of war veterans, guarantees of their social protection]. *Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 № 3551-XII: stanom na 30 serp. 2025 r.* Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (date of access: 04.08.2025).
23. RIVNIST – tlumachennia, orfohrafii, novyi pravopys onlain [EQUALITY – interpretation, spelling, new spelling online]. SLOVNYK – tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy, orfohrafichnyi slovnyk onlain. Retrieved from: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=рівність> (date of access: 04.08.2025).
24. Rolz Dzh. Teoriia spravedlyvosti [Theory of justice] (2001). Per. z anhl. O. Mokrovolskyi. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy". 822 p.
25. Semal, N.V. (2014). Orhanizatsiia prosvitnytsko-propahandystskoi diialnosti dlia zaluchennia nepovnospravnykh do fizkulturno-sportyvnykh zaniat [Organization of educational and promotional activities to involve people with disabilities in physical education and sports activities]. *Candidate's thesis*. Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury. Lviv.
26. Shvets, V.O., Shvets, V.O. (2021). Tekhniko-taktychna pidhotovka kvalifikovanykh sportsmeniv u futzali [Technical and tactical training of qualified athletes in futsal]. Master's thesis. Retrieved from: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/12246> (date of access: 06.09.2025).
27. Shevchuk, O., Kohut, I., Marynych, V. (2023). Metodychne zabezpechennia yak vazhlyva skladova implementatsii inkluzyvnosti u sporti [Methodological support as an important component of the implementation of inclusion in sports. Sports medicine, physical therapy and occupational therapy]. *Sportyvna medytyna, fizychna terapiia ta erhoterapiia*, 2, 66–76. <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.66-76> (date of access: 06.08.2025).
28. Shevchuk, O., Kohut, I., Marynych, V. (2023). Orhanizatsiini zasady realizatsii inkluzyvnosti u sporti [Organizational principles for implementing inclusion in sports]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 3, 86–95. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.86-95> (date of access: 06.08.2025).

Дата надходження статті: 28.06.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025